

TEXTILHÖGSKOLANS EXAMENSUTSTÄLLNING EXIT17
DESIGN AV AGATA CIECHOMSKA

EN INTRODUKTION TILL DEN SVENSKA HÖGSKOLAN

Högskolans verksamhet omfattar både utbildning och forskning. Inom sin verksamhet ska lärosätena samverka med det omgivande samhället. Högskoleutbildning är både hela utbildningsprogram som kan lägga en grund för yrkeslivet och kortare utbildningar som exempelvis vidareutbildning för yrkesverksamma. Högskolan ger också utbildning på forskarnivå och utför större delen av den offentligt finansierade forskningen i Sverige.

Universitet, högskolor och andra utbildningsanordnare

Den absoluta merparten av den högre utbildningen ges av statliga universitet och högskolor, men det finns också ett antal enskilda, icke statliga, utbildningsanordnare. De flesta enskilda utbildningsanordnare är små och har bara utbildning inom ett eller ett par områden, framför allt vårdutbildning eller teologisk utbildning. Två av de enskilda utbildningsanordnarna, Chalmers tekniska högskola och Stiftelsen Högskolan i Jönköping, var statliga lärosäten från början men har ombildats till stiftelser.

Inrättningar som bedriver högskoleutbildning, både universitet och högskolor, kallas med en gemensam term för lärosäten. Uttrycket "högskolan" har två betydelser: den verksamhet som bedrivs (högre utbildning och forskning) och den som bedriver verksamheten, dvs. lärosätet.

Universitet och högskolor skiljer sig huvudsakligen åt genom att det bara är universitet som har generellt tillstånd att utfärda examen på forskarnivå, medan högskolor måste ansöka om tillstånd för specifika områden. Beteckningen "universitet" är inte skyddad i lag, utan det är huvudmannen, i de allra flesta fall staten, som avgör när beteckningen får användas.

Ett universitet behöver inte ha ordet "universitet" i sitt namn. Karolinska institutet (KI) och

Kungl. Tekniska högskolan (KTH) har universitetsstatus men har behållit sina namn som är kända och inarbetade sedan länge.

En förteckning över samtliga 48 lärosäten återfinns i slutet av detta kapitel. Där redovisas även de enskilda utbildningsanordnare som har generellt tillstånd att utfärda examen på forskarnivå, under rubriken Universitet.

Högskolans verksamhet

Enligt högskolelagen ska högskolan bedriva utbildning som vilar på vetenskaplig eller konstnärlig grund, samt på beprövad erfarenhet. Högskolan ska också utföra forskning och konstnärlig forskning samt utvecklingsarbete. Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) ska dessutom bedriva fortlöpande miljöanalys.

I högskolans uppgifter ingår det att samverka med det omgivande samhället, och samverkan ska präglade hela verksamheten. Det kan till exempel handla om verksamhetsförlagda inslag i utbildningen, att undervisningen behandlar frågor med relevans för arbetslivet, att anordna arbetsmarknadsdagar eller att popularisera forskning och verka för att forskningsresultat kommer till nytta. Det kan också vara att erbjuda uppdragsutbildning och bedriva uppdragsforskning.

Det är stora skillnader mellan lärosätena i storlek. Mätt i antal registrerade studenter hade de största universiteten cirka 30 000 studenter 2017, medan de allra minsta enskilda utbild-

LAGSTIFTNING PÅ HÖGSKOLEOMRÅDET

Den statliga högskolan styrs av högskolelagen (1992:1434) som är instiftad av riksdagen. Lagen ger en ram för organisation och styrning, som att ange att varje lärosäte måste ha en styrelse och en rektor, men är för övrigt inte detaljerad. Av lagen framgår också vad som ska känneteckna högre utbildning, samt exempelvis att högskolan ska främja jämställdhet och bredda rekryteringen av studenter.

Högskolelagen kompletteras av högskoleförordningen (1993:100), förordning (1993:221) för Sveriges lantbruksuniversitet och förordning (2007:1164) för Försvarshögskolan, som alla är beslutade av regeringen. I dessa förordningar finns till exempel regler för anställning av lärare och doktorander, behörighetsregler för dem som söker till högre utbildning samt regler för kursplaner och betyg.

I bilagor till förordningarna finns så kallade examensordningar som innehåller beskrivningar av och mål för alla examina.

Motsvarande lagstiftning för enskilda utbildningsanordnare är lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina. Det finns också ofta avtal med regeringen där krav på de enskilda utbildningsanordnarna framgår.

På bemyndigande av regeringen utfärdar Universitets- och högskolerådet föreskrifter som kompletterar och förtydligar de bestämmelser som finns i högskolelagen och förordningarna.

Högskolan styrs också av regeringens årliga regleringsbrev. Av regleringsbrevet framgår bland annat storleken på anslagen och specifika uppdrag till lärosätena.

ningsanordnarna hade färre än 100 registrerade studenter. De flesta lärosäten är breda men några är profilerade, till exempel Karolinska institutet som främst är inriktat mot utbildning och forskning inom medicin och vård.

Lärosätena har stor frihet i att sätta samman sin personal. Tre anställningskategorier är reglerade i högskolelagstiftningen: professorer, lektorer och biträdande lektorer. Därutöver finns det många andra anställningskategorier för personal som forskar och undervisar. Doktorander är i allmänhet anställda och bidrar både till lärosätets forskning och undervisning.

Vem beslutar om högskolan?

Statliga lärosäten är egna myndigheter, placerade direkt under regeringen. Inom regeringen ansvarar Utbildningsdepartementet för frågor som rör universitet och högskolor samt forskning. Näringsdepartementet ansvarar dock för Sveriges lantbruksuniversitet.

Inom ramen för en övergripande lagstiftning fattar lärosätena de flesta beslut själva. Det gäller bland annat organisation, intern fördelning av resurser, utbildningsutbud, utbildningens innehåll och utformning samt hur många studenter som antas.

Regeringen beslutar om vilka examina som får förekomma och krav för examen, i form av omfattning och mål. Det finns begränsningar för vilka examina ett lärosäte har tillstånd att utfärda. Däremot finns inga begränsningar för vilka kurser som får ges, utöver det allmänna kravet att högskoleutbildning ska vila på vetenskaplig eller konstnärlig grund samt på beprövad erfarenhet.

Statens uppdrag till universitet och högskolor

Utbildningsdepartementet drar upp riktlinjer för de statliga lärosätenas verksamhet i ett årligt regleringsbrev, utom för Sveriges lantbruksuniversitet, som får sitt regleringsbrev från Näringsdepartementet. Regleringsbrevet anger anslag för lärosätets utbildning respektive

forskning, och innehåller de särskilda uppdrag som regeringen kan lägga på ett lärosäte.

Vilka utbildningar lärosätena ska ge, och hur många studenter de ska anta, beslutar lärosätena själva om i stor utsträckning. Det finns alltså ingen nationellt planerad utbildningsvolym i högskolan. Lärosätena beslutar också själva om vilken forskning de ska bedriva.

Enskilda utbildningsanordnares verksamhet styrs på olika sätt, till exempel genom avtal med regeringen.

ANSVAR FÖR UTBILDNINGSBUDGET

Det finns inga nationellt beslutade "utbildningsplatser". I stället bestämmer universitet och högskolor själva vilka utbildningar de ska ge, inom vissa begränsningar, och hur många studenter de ska ta in. Så har det varit sedan 1993 års högskoleordning infördes. Regeringen bestämmer hur omfattande utbildningen totalt kan bli genom att varje lärosäte har ett anslag, det så kallade takbeloppet. När regeringen vill att lärosätena ska satsa på specifika utbildningar så kan den antingen göra riktade satsningar i form av utökade anslag, eller så kan den ge ett lärosäte ett särskilt uppdrag.

Vem finansierar?

Riksdagen beslutar om resurstilldelningen för utbildning och forskning för respektive lärosäte.

För utbildning på grundnivå och avancerad nivå baseras anslaget på antalet registrerade studenter och deras avklarade högskolepoäng, det vill säga resurstilldelningen är resultatstyrd. Ett så kallat takbelopp anger den maximala ersättning som lärosätet kan få för genomförd utbildning.

Ersättningen är olika för olika så kallade utbildningsområden. De humanistiska, samhällsvetenskapliga, teologiska och juridiska utbildningsområdena, som tillsammans omfattar flest studenter, har lägst ersättning. De konstnärliga utbildningsområdena har högst ersättning, men de omfattar en mycket liten andel av studenterna.

Detta ersättningsystem gäller för de statliga universiteten och högskolorna, med undantag för Sveriges lantbruksuniversitet och Försvarshögskolan, som har egna budgeterings- och

rapporteringsprocesser. Chalmers tekniska högskola och Stiftelsen Högskolan i Jönköping omfattas också, men inte övriga enskilda utbildningsanordnare. Deras ersättning regleras i stället i allmänhet genom avtal med regeringen.

Större delen av de anslag för forskning och utbildning på forskarnivå som lärosätena får direkt från regeringen är i form av fasta basanslag och bara en mindre del är prestationsbaserad. En betydande del av den statliga finansieringen kommer dock inte direkt från regeringen. Den kanaliseras i stället genom forskningsfinansierande myndigheter, som styrs av olika departement, och ansöks om i konkurrens. Forskning och utbildning på forskarnivå finansieras också i betydande utsträckning av andra forskningsfinansierare än staten, exempelvis privata stiftelser eller EU.

Vilken forskning bedrivs?

Merparten av den offentligt finansierade forskningen i Sverige bedrivs inom högskolan. Bara en liten del bedrivs av forskningsinstitut. Det innebär att svensk högskola är relativt forskningsintensiva. I genomsnitt består drygt hälften av lärosätenas verksamhet, mätt i pengar, av forskning och utbildning på forskarnivå. Lärosätena varierar dock i forskningstygnd, de äldre universiteterna har mer omfattande forskning än de nyare. Högskolorna kan bedriva forskning även om de inte har tillstånd att utfärda examina på forskarnivå, men forskningen är mindre omfattande än på universiteterna.

Det framgår av högskolelagen att allmänna principer för forskning är att problem och metoder får väljas fritt samt att resultat får publiceras fritt. Resultat av offentligt finansierad forskning ska komma till nytta. Vetenskaplig trovärdighet och god forskningsetik ska också värnas.

Av lärosätenas intäkter till forskning och utbildning på forskarnivå går mer än hälften till områdena medicin och hälsovetenskap respektive till naturvetenskap.

Professorer och lektorer ska finnas anställda för utbildning och forskning, men forskning bedrivs till stor del även av andra personalkategorier. På de lärosäten som ger utbildning på forskarnivå så kan doktorandernas forskning utgöra en betydande del av den forskning som bedrivs.

Vad är högskoleutbildning?

Med högskoleutbildning menas utbildning på eftergymnasial nivå som regleras i högskolelagstiftningen. Utbildningen definieras alltså bland annat av placeringen i utbildningssystemet (efter gymnasieskolan), och av kravet att utbildningen ska vila på vetenskaplig eller konstnärlig grund.

Högskoleutbildning är inte den enda formen av eftergymnasial utbildning. Andra exempel är utbildning inom ramen för Yrkes-högskolan och viss folkhögskoleutbildning.

Högskoleutbildningens struktur

Högskoleutbildning består av kurser som är placerade på antingen grundnivå, avancerad nivå eller forskarnivå, där nivåerna ska bygga på varandra. På forskarnivå ingår, utöver kurser, ett vetenskapligt arbete (kallat avhandling) som motsvarar minst halva studietiden. Nivåindelningen av den svenska utbildningen är en del av anpassningen till den så kallade Bologna-processen, som syftar till att göra högskoleutbildning mer jämförbar i de stater som ingår i processen.

Kurserna på grundnivå och avancerad nivå kan vara sammansatta till utbildningsprogram, och studenter kan antingen följa ett program eller läsa kurser fristående. Ett utbildningsprogram eller en kombination av fristående kurser kan ligga till grund för en examen på grundnivå eller på avancerad nivå.

Utbildningens omfattning uttrycks i högskolepoäng. Ett akademiskt år är normalt 40 veckor, vilket motsvarar 60 högskolepoäng vid heltidsstudier. Högskolepoängen i den svenska utbildningen kan jämföras med the European Credit Transfer and Accumulation System Credits (ECTS credits), där 60 credits motsvarar ett års heltidsstudier.

Undervisning

Det finns två lärarkategorier, professor och lektor, som är reglerade i högskolelagen. I övrigt bestämmer varje lärosäte hur olika personalgrupper deltar i undervisningen. Lärarnas under-

visningsskyldighet är inte reglerad utan beslutas av varje lärosäte. Undervisningen kan bestå av föreläsningar, seminarier, gruppdiskussioner, laborationer med flera undervisningsformer.

Betyg

Betyg sätts normalt på genomgången kurs eller prov. Varje högskola beslutar vilket betygssystem som ska användas, och flera olika betygssystem, med olika antal betygssystem, används. Två exempel är VG/G/U respektive A/B/C/D/E/Fx/F. Betyg sätts inte på examen.

Examina

Det finns tre slags examina i högskolan: generella examina, konstnärliga examina och yrkesexamina.

Generella examina ges på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. På grundnivå finns två examina, högskoleexamen (120 högskolepoäng) respektive kandidatexamen (180 högskolepoäng). På avancerad nivå finns också två examina, masterexamen (60 högskolepoäng) respektive masterexamen (120 högskolepoäng). Det finns två examina på forskarnivå: licentiatexamen (120 högskolepoäng) respektive doktorsexamen (240 högskolepoäng). Motsvarande konstnärliga examina finns på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå.

Det finns drygt 50 yrkesexamina, varav en del är på grundnivå och andra på avancerad nivå. Många av dessa avser så kallade reglerade yrken, det vill säga yrken som det krävs särskilda kvalifikationer för att få utöva, och examen kan då vara kopplad till en legitimation. Yrkesexamina som inte avser reglerade yrken är till exempel ingenjörsexamina. Av de yrkesexamina som utfärdas på avancerad nivå förutsätter några, till exempel barnmorskeexamen, en föregående examen på grundnivå. Övriga yrkesexamina på avancerad nivå utfärdas efter sammanhållna utbildningar som omfattar båda nivåerna. Ett exempel är tandläkarexamen som omfattar studier på både grundnivå och avancerad nivå.

För varje examen finns det mål för vad studenten ska ha uppnått som anges i högskoleförordningen (1993:100). Examensmålen är av tre slag: kunskap och förståelse, färdighet och

förmåga samt värderingsförmåga och förhållningssätt. Alla generella examina som har samma omfattning (exempelvis alla kandidat-examina eller alla masterexamina) har samma examensmål. Dessa är därmed allmänt hållna. Samma sak gäller för alla konstnärliga examina. Däremot har varje yrkesexamen egna mål.

Tillstånd att utfärda examina

Rätt att utfärda en examen kan dels följa av lagstiftning, dels av särskilda tillståndsbeslut som fattas av Universitetskanslersämbetet eller av regeringen. Statliga universitet får utfärda generella examina på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. Statliga högskolor har fått allmänt tillstånd att utfärda generella examina på grundnivå och masterexamen. De kan också, efter prövning, få tillstånd att utfärda masterexamen och examen på forskarnivå inom specifika områden.

Både universitet och högskolor måste ansöka om tillstånd att utfärda konstnärliga examina, oavsett nivå. Detsamma gäller alla yrkesexamina.

Enskilda utbildningsanordnare måste söka examenstillstånd, oavsett typ av examen och nivå på examen, och tillståndet ges av regeringen.

Om ett lärosäte inte längre uppfyller kraven för att få ge en examen så kan tillståndet att ge denna examen dras in.

FLEXIBELT HÖGSKOLESYSTEM

Jämfört med högskolesystemen i många andra länder är det svenska högskolesystemet förhållandevis flexibelt, bland annat eftersom utbildningsutbudet har ett stort inslag av fristående kurser av olika omfattning. Fristående kurser och program används bland annat som fort- och vidareutbildning, men oavsett syfte är utbildningen avgiftsfri för alla utom för studenter som kommer från ett land utanför EU/EES-området eller Schweiz och som inte studerar inom utbytesprogram. Av tradition har svensk högre utbildning därmed inte bara omfattat utbildning av ungdomar efter avslutad gymnasieskola utan också vidareutbildning av yrkesverksamma personer. Många studenter läser kurser utan avsikt att ta ut någon examen, och det är vanligt att återkomma till högskolan efter tidigare studier. Det medför att studenternas genomsnittsålder kan vara högre och examensfrekvensen lägre än i en del andra länder.

Vem får studera?

För att en person ska få börja studera i högskolan måste vissa behörighetskrav vara uppfyllda. Behörighetskrav finns i högskolelagen, i förordningar (framför allt högskoleförordningen) och i föreskrifter. För att bli antagen krävs det att den sökande har grundläggande behörighet. Dessutom kan det krävas särskild behörighet. Till de nationella kraven kommer de eventuella lokala behörighetskrav som ett lärosäte ställer.

För tillträde till utbildning på grundnivå finns detaljerade nationella krav för grundläggande och särskild behörighet. De som uppfyller kraven är behöriga men inte garanterade att bli antagna. När de sökande är fler än dem som kommer att antas så tillämpas urval. All utbildning på grundnivå, utom sådan utbildning som leder till en konstnärlig examen, använder mer eller mindre samma urvalsgrunder. Grunderna är framför allt betyg från gymnasieskolan och resultat på det så kallade högskoleprovet, men upp till en tredjedel av studenterna kan antas på andra grunder som respektive högskola beslutat. Den helt övervägande delen av antagningsprocessen är samordnad av Universitets- och högskolerådet men det förekommer även att lärosätena antar studenter lokalt.

För tillträde till utbildning på avancerad nivå och forskarnivå är de nationella kraven mindre omfattande. Examen på grundnivå är normalt krav för studier på avancerad nivå. För studier på forskarnivå krävs examen på avancerad nivå, alternativt minst 240 högskolepoäng, varav minst 60 högskolepoäng är på avancerad nivå. Det innebär att det räcker med ett års studier på avancerad nivå för att kunna fortsätta till forskarnivå. Oavsett om studierna på avancerad nivå är i form av fristående kurser eller till exempel ett yrkesprogram, ger de grundläggande behörighet till studier på forskarnivå.

Studieavgifter

Den högre utbildningen är avgiftsfri utom för studenter som kommer från ett land utanför EU/EES-området eller Schweiz och som inte studerar inom utbytesprogram. Dessa studenter måste betala både anmälnings- och studieavgifter för studier på grundnivå och avancerad nivå, och lärosätena är skyldiga att ta ut studieavgifter som täcker den fulla kostnaden för utbildningen, inklusive administrativa kostnader.

Hur säkras kvaliteten i högre utbildning och forskning?

Enligt högskolelagen ska högskolans verksamhet avpassas så att en hög kvalitet nås i utbildningen och forskningen. Ansvaret för utbildningens kvalitet ligger alltså på lärosätena, och kvalitetsarbetet är en gemensam angelägenhet för såväl högskolans personal som studenterna.

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) gör återkommande utvärderingar av den högre utbildningens kvalitet. Under 2017 har UKÄ utarbetat en ny utvärderingsmodell som har tagits fram i dialog med universiteten och högskolorna och kommer att användas till och med år 2022.

För att få ett sammanhållet system för utvärdering av högskolans hela verksamhet har regeringen gett UKÄ i uppdrag att utveckla ett system för kvalitetssäkring av lärosätenas egna rutiner när de säkrar kvaliteten i forskningen. Systemet presenteras under 2018 och ska testas 2019.

KVALITETSSÄKRING AV HÖGRE UTBILDNING

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) genomför granskningar för att säkra kvaliteten i den svenska högskolan, på uppdrag av regeringen. Granskningarna genomförs enligt ett system för kvalitetssäkring som tagits fram i dialog med bland andra lärosätena och pågår under åren 2017–2022. Syftena med UKÄ:s granskningar är dels att kontrollera utbildningarnas resultat, dels att bidra till lärosätenas arbete med kvalitetsutveckling av högre utbildning. Det nationella systemet för kvalitetssäkring av högre utbildning består av följande fyra komponenter:

- examenstillståndsprövningar
- granskningar av lärosätenas kvalitetssäkringsarbete
- utbildningsutvärderingar
- tematiska utvärderingar.

UKÄ:s ambition har varit att utveckla en modell som i olika delar kan användas för alla fyra komponenterna men som också kan vara ett stöd i lärosätenas interna kvalitetsarbete. Modellen består av följande sex bedömningsområden:

- styrning och organisation
- förutsättningar
- utformning, genomförande och resultat
- jämställdhet
- student- och doktorandperspektiv
- arbetsliv och samverkan

Bedömningsområdena utgår från såväl tillämplig svensk lag och förordning som från "Standarder och riktlinjer för kvalitetssäkring inom det europeiska området för högre utbildning" (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, ESG).

Lärosäten 2018

Universitet

Uppsala universitet 1, 2
Lunds universitet 3, 4
Göteborgs universitet 5
Stockholms universitet 6
Umeå universitet 7
Linköpings universitet 8, 9
Karolinska institutet 6
Kungl. Tekniska högskolan 6
Chalmers tekniska högskola (enskild) 5
Luleå tekniska universitet 10
Handelshögskolan i Stockholm (enskild) 6
Sveriges lantbruksuniversitet 1, 7, 11, 12
Karlstads universitet 13
Linnéuniversitetet 14, 15
Örebro universitet 16
Mittuniversitetet 17, 18
Malmö universitet* 29

* Malmö högskola till och med 31 december 2017

Högskolor

Blekinge tekniska högskola 19
Försvärshögskolan 6
Gymnastik- och idrottshögskolan 6
Högskolan i Borås 20
Högskolan Dalarna 21, 22
Högskolan i Gävle 23
Högskolan i Halmstad 24
Högskolan Kristianstad 26
Högskolan i Skövde 27
Högskolan Väst 28
Mälardalens högskola 30, 31
Stiftelsen Högskolan i Jönköping (enskild) 25
Södertörns högskola 6

Konstnärliga högskolor

Beckmans designhögskola (enskild) 6
Konstfack 6
Kungl. Konsthögskolan 6
Kungl. Musikhögskolan i Stockholm 6
Stockholms konstnärliga högskola 6

Övriga enskilda utbildningsanordnare

Ericastiftelsen 6
Ersta Sköndal Bräcke högskola 5, 6
Evidens AB 5
Gammelkroppa skogsskola 32
Johannelunds teologiska högskola 1
Newmaninstitutet 1
Röda Korsets högskola 6
Sophiahemmet högskola 6
Stockholms Musikpedagogiska Institut 6
Svenska institutet för kognitiv psykoterapi 6
Skandinavien akademi för
psykoterapiutveckling 6
Teologiska Högskolan, Stockholm 6
Örebro teologiska högskola 16

Siffrorna hänvisar till de platser på kartan där respektive lärosäte finns. Några lärosäten har även mindre campus som inte är utsatta på kartan.